

WIOLETA DANILEWICZ

Co to znaczy „rodzina ponad granicami”

Streszczenie: Proponuję spojrzenie na zjawisko migracji zagranicznych, a zwłaszcza na doświadczenia rodzin z nich wynikające w sposób zdecydowanie szerszy, niż ma to miejsce w wielu analizach, zwłaszcza pedagogicznych. Jest to spojrzenie wynikające z przyjęcia transnarodowej perspektywy interpretacji przemieszczeń zagranicznych. Takie podejście badawczo-analityczne pozwala na odejście od jednostronnego, negatywnego oceniania konsekwencji rozłąki rodzin spowodowanej migracją zagraniczną jej członków. Ukazuje ono ujemne skutki rozłąki rodzin, ale przedstawia także rodzinę jako wspólnotę, która funkcjonuje ponad granicami państw oraz ponad jej dotychczasowymi ujęciami.

Przedmiotem prezentowanych badań są rodzinne i indywidualne doświadczenia wynikające z migracji zagranicznej małżonków i rodziców. Podstawowym celem naukowym jest rozpoznanie doświadczeń rodzinnych warunkowanych rozłąką spowodowaną migracją zagraniczną oraz poznanie czynników, które sprzyjają utrzymaniu rodziny jako wspólnoty lub powodują jej rozpad.

Słowa kluczowe: migracje zagraniczne, wspólnota, rodzina migrancka, rodzina transnarodowa.

Wstęp

Konsekwencje zmian zachodzących w polskim społeczeństwie – na skutek procesów charakterystycznych dla społeczeństw ponowoczesnych, są doświadczane we wszystkich rodzinach, choć w różnym stopniu. Równocześnie zmiany te generują kolejne, adekwatne do jednostkowych doświadczeń rodzin. Typ omawianej „rodziny migracyjnej” jest dla mnie wyraźnym przykładem doświadczeń rodzinnych, które wynikają z procesów ogólnych (np. możliwości przemieszczeń zagranicznych, konieczności poszukiwania źródeł utrzymania rodziny) oraz indywidualnych – charakterystycznych dla każdego typu rodzin.

W komunikacie zwrócę uwagę na wybrane wyniki badań, które zostały przeprowadzone w latach 2008–2009 wśród 167 rodzin zamieszkujących w północno-wschodnim regionie Polski. Uwagę skupię nie na prezentacji po-

szczególnych danych, lecz na ukazaniu specyfiki funkcjonowania omawianego typu rodzin. Zastosowany został wywiad swobodny kierowany oparty na dyspozycjach do wywiadu oraz wywiad pogłębiony. Wiele wypowiedzi miało charakter narracyjny. Badaniami byli objęci małżonkowie migrantów, ich dzieci oraz kilkunastu migrantów. Przedmiotem prezentowanych badań były rodzinne i indywidualne doświadczenia wynikające z migracji zagranicznej małżonków i rodziców. Podstawowym celem naukowym podjętej pracy było rozpoznanie doświadczeń rodzinnych wynikających z rozłąki spowodowanej migracją zagraniczną oraz poznanie czynników, które sprzyjają utrzymaniu rodziny jako wspólnoty lub powodują jej rozpad.

Proponuję spojrzenie na zjawisko migracji zagranicznych, a zwłaszcza na doświadczenia rodzin z nich wynikające, w sposób zdecydowanie szerszy, niż ma to miejsce w wielu analizach, zwłaszcza pedagogicznych. Jest to spojrzenie wynikające z przyjęcia transnarodowej perspektywy interpretacji przemieszczeń zagranicznych. Takie podejście badawczo-analityczne pozwala na odejście od jednostronnego, negatywnego oceniania konsekwencji rozłąki rodzin spowodowanej migracją zagraniczną jej członków. Ukazuje ono ujemne skutki rozłąki rodzin, ale także przedstawia rodzinę jako wspólnotę, która funkcjonuje ponad granicami państw oraz ponad jej dotychczasowymi ujęciami.

Typy rodzin migracyjnych

Na podstawie zgromadzonych informacji wyróżniłam typy rodzin według kryterium „wspólnoty rodzinnej”. Zastosowana analiza umożliwiła rozpoznanie zmiennych, które zostały uwzględnione w próbie poszukiwania cech konstytuujących każdy z wyróżnionych typów rodzin. Wyszczególniam następujące typy: – rodzina w rozpadzie struktury (17,4%); – rodzina w rozpadzie emocjonalnym (6,5%); – rodzina o zaburzonym charakterze wspólnoty (21,6%); – rodzina jako wspólnota rozłączona przestrzennie (32,9%); – rodzina jako wspólnota emocjonalna (21,6%).

W prezentowanej analizie zwrócę uwagę na trzy z wymienionych typów. Są najbardziej wyraźne oraz odzwierciedlają dominujące kierunki badań nad tym typem rodzin.

Zaprezentowane przykłady doświadczeń rodzinnych wynikających z rozłąki oraz ich konsekwencje są egzemplifikacją wspomnianych już kierunków badań nad rodziną migrancką. Badania na świecie oraz coraz częściej w Pol-

sce, dotyczące rodzinnych konsekwencji migracji przybierają dwutorowy kierunek analiz i interpretacji wyników. Tor pierwszy tworzą prace, w których analizy skoncentrowane są głównie na negatywnych konsekwencjach migracyjnego rodzicielstwa i partnerstwa¹. Zarówno w Polsce, jak i za granicą zauważa się, że rodzinna separacja spowodowana migracją może doprowadzić do rozbicia rodziny. Wyniki prowadzonych przeze mnie badań wskazują, że takich konsekwencji doświadczyło 24% rodzin (typ rodziny w rozpadzie struktury – 17,4% oraz o „udokumentowanym” rozpadzie emocjonalnym – 6,5%). Zakładam, że nie wszyscy migranci oraz ich małżonkowie w kolejnym typie, to jest w rodzinie o zaburzonym charakterze wspólnoty (21,6%), poradzają sobie z poczuciem oddalania się od partnera.

Drugi nurt określam jako umiarkowanie optymistyczny. Jego reprezentanci² przestrzegają przed stygmatyzowaniem rodzin przestrzennie rozłączonych, zwłaszcza tych, w których migrują matki. Jest to ujęcie, którego znaczenie oddają słowa: „jestem tu, ale tam”. Jest to metafora stosunku migrujących kobiet – transnarodowych migrantek wobec sytuacji, w jakiej znalazły się one i ich rodziny – opisane przez Pierrette Hondagneu-Sotelo i Ernestine Avila³ w 1977 roku. Odnosi się ona do miejsca – „jestem tu – za granicą” – oraz do osób, przestrzeni i uczuć im towarzyszących – „tam” – w domu, w kraju.

W ujęciu tym także zauważa się negatywne konsekwencje rozłąki rodzin, lecz podkreśla się jej elastyczność, która prowadzi do uniknięcia dramatycznych skutków. Zdaniem Jasona Pribilskyego⁴, skupienie się na dezorganizacji gospodarstwa domowego i życia rodzinnego pomija niuanse wynikające z wieloaspektowości mobilności kobiet i mężczyzn, ich reakcji na zmianę, priorytety w związkach, jak również relacje między nimi. W prowadzonych badaniach wyróżniono dwa typy rodzin, które w znakomity sposób radzą

¹ B. Ehrenreich, A. Hochschild Russel (red.): *Global Woman: Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy*. New York 2003, Metropolitan Books Henry Holt and Company.

² N. Sorensen: *Transnational Family Life across the Atlantic: The experience of Colombian and Dominican migrants in Europe*. http://www.nias.knaw.nl/en/news_forthcoming_activities/lutz/new_3/sorensen.pdf (15.03.2009).

³ P. Hondagneu-Sotelo, E. Avila: *I'm here, but I'm there: the meanings of Latina transnational motherhood*. "Gender and Society" 1977, No. 5.

⁴ J. Pribilsky: *Aprendemos a convivir: conjugal relations, co-parenting and family life among Ecuadorian transnational migrants in New York City and the Ecuadorian Andes*. "Global Networks" 2004, No. 4(3).

sobie z ograniczeniami i trudnościami wynikającymi z rozłąki rodziny. Jest to typ rodziny jako wspólnoty rozłączonej przestrzennie (32,9%) oraz rodziny jako wspólnoty emocjonalnej (21,6%). Warto zaakcentować ten wątek, gdyż daje nową perspektywę oceny skutków migrowania.

Rodziny w rozpadzie struktury albo przestały istnieć prawnie, poprzez rozwód, albo funkcjonują w rozpadzie nieformalnym. Poszukując przyczyn tego stanu, zauważam takie, które doświadczane są przez większość z nich oraz są specyficzne dla pojedynczych par. Uwagę skupiam więc na tych najbardziej wyraźnych i powtarzających się przyczynach rozpadu. Są to:

- niska ocena przedemigracyjnych relacji małżeńskich i rodzinnych,
- emocjonalne oddalanie się małżonków,
- związek pozamałżeński,
- brak kontaktu lub niedostateczne kontakty migrantów z rodziną,
- trwałe porzucenie rodziny,
- ucieczka od obowiązków rodzinnych (eskapistyczny charakter migracji),
- indywidualistyczna orientacja migrantów, tj. ukierunkowanie migrantów na realizację własnych potrzeb,
- zdarzenia losowe.

Zaprezentowane czynniki warunkujące rozpad badanych rodzin wskazują, że nie można wskazać jednego, głównego powodu. Zwykle występuje splot okoliczności, które tworzą trajektorię rozpadania się tych rodzin. Wymagają jednak odrębnego komentarza⁵. Kolejny rodzaj doświadczeń oraz ich konsekwencji pojawia się w rodzinach określonych jako wspólnota o zaburzonym charakterze wspólnoty. Cechują się pełną strukturą, ale i poczuciem osłabionej wspólnoty z powodu rozluźnienia więzi emocjonalnych pomiędzy małżonkami oraz współwystępowaniem pozytywnych i negatywnych konsekwencji migracji przy dominacji skutków ujemnych.

W tym typie rodzin znajdują się te, które są niezadowolone z sytuacji rodziny podczas migracji, a zwłaszcza z relacji w związkach małżeńskich. Małżonkowie wyraźnie zauważają oddalanie się od siebie, a w ich wypowiedziach dominuje poczucie wspomnianego niezadowolenia oraz konfliktowość relacji. Jedyną podkreślaną zaletą migracji zagranicznej małżonków

⁵ Szerszej: W. Danilewicz: *Rodzina ponad granicami. Transnarodowe doświadczenia wspólnoty rodzinnej*. Białystok 2010, „Trans Humana”; teżej: *Migracje jako źródło refleksji i dylematów rodzin rozłączonych przestrzennie*. „Studia Migracyjne” 2012, nr 1.

jest poprawa materialnych warunków życia rodzin. Pozostałe sfery życia rodzinnego, zwłaszcza małżeńskiego, zostały zaburzone. To w tej grupie rodzin występują najczęściej trudności wychowawcze. Jednak wprawdzie dominują negatywne konsekwencje rozłąki w tej grupie rodzin, to nie rozpad więzi rodzinnych. Małżonkowie w Polsce nie mówią o rozpadzie, gdyż cechą wyraźnie różniącą ten typ rodzin od typu poprzedniego jest działanie migrantów na rzecz rodziny, utrzymywanie się więzi emocjonalnych pomiędzy małżonkami, zróżnicowane, lecz stałe kontakty pośrednie (rozmowy telefoniczne, sms-y i inne) oraz bezpośrednie, tj. przyjazdy do Polski. Jednak określenie „oddaliśmy się od siebie” jest dominującym zwrotem w ocenie małżeństw i rodzin. Rodziny, które zostały określone jako „wspólnota emocjonalna” są świadectwem możliwości trwania rodziny jako silnej wspólnoty pomimo różnorodnych przeciwności. Oczywiście taki wniosek nie jest odkrywczy, gdyż historyczne dzieje Polski dają wiele przykładów miłości i odpowiedzialności rodzinnej w warunkach rozłąki, zagubienia, rozdzielenia. Wyodrębniony typ rodzin rozpatrywany na tle pozostałych typów rodzin wskazuje, że negatywne skutki rozłąki można ograniczyć, a nawet zamienić w prowizję korzystne dla rodziny.

Podstawowymi wskaźnikami uwzględnionymi w wyodrębnieniu rodzin w tej grupie jest jej wyraźne poczucie wspólnoty rodzinnej oraz dominacja pozytywnych konsekwencji migracji. Oczywiście, co należy bardzo wyraźnie zaznaczyć, owo zadowolenie wynika raczej ze sposobów radzenia sobie z rozłąką niż z samej rozłąki.

Analizując czynniki charakteryzujące i warunkujące powstawanie oraz funkcjonowanie poszczególnych typów rodzin rozłączonych przestrzennie, mogę zauważyć, że największą szansę na utrzymanie rodzinnej wspólnoty podczas rozłąki migracyjnej mają te rodziny, w których małżonkowie utrzymują wysoki poziom relacji małżeńskiej oraz w konsekwencji – dobre relacje rodzinne.

System rodzinny to wiele uzupełniających się podsystemów. Wśród nich za jeden z najważniejszych lub najważniejszy uznawany jest system małżeński. Rozłąka z małżonkiem może prowadzić do zakłócenia tego podsystemu, a w konsekwencji do zaburzeń funkcjonowania całego systemu rodzinnego. Rozłąka może mieć/ma charakter fizyczny (oddalenie przestrzenne i czasowe), psychologiczny (zespół przeżyć i postaw psychicznych, wywołanych ograniczeniem bezpośrednich więzi duchowych w wyniku fizycznej nieobecności bliskiej osoby), oraz socjologiczny (zmiany w stosunkach społecznych

oraz realizowanych rolach, np. rodzinnych)⁶. Wyniki badań prowadzonych w tych aspektach pokazują, że rozłąka nie zawsze prowadzi do negatywnych konsekwencji we wszystkich z wymienionych sfer życia. Na przykład z badań przeprowadzonych przez Chalandrę Bryant, Randa Conger’a, Johna Meehan’a⁷ wynika, że sukces (przetrwanie trudnej sytuacji podczas rozłąki) wymaga starań i wysiłku ze strony obojga partnerów, umiejętności radzenia sobie z trudnościami. Otrzymane przeze mnie wyniki badań potwierdzają te spostrzeżenia.

Wysoki poziom zadowolenia poszczególnych członków tych rodzin z kontaktów rodzinnych świadczy o ich nadrzędnej, w mojej opinii, roli w utrzymaniu wspólnoty rodzinnej. Wypowiedzi małżonków migrantów zadowolonych z sytuacji rodziny podczas rozłąki wskazują na nieustanny kontakt migrantów z rodziną, na ich wiedzę dotyczącą codzienności rodzinnej oraz ich aktywny udział w jej życiu. Im wyższy jest poziom zadowolenia z sytuacji rodzinnej podczas migracji, tym wyższe są oceny (potwierdzone statystycznie w tabelach korelacji oraz regresji logistycznej) relacji małżeńskich oraz relacji rodzinnych (które traktuję szerzej niż relacje pomiędzy małżonkami). Małżeństwa o wysokim poziomie więzi emocjonalnych korzystniej więc radzą sobie z rozłąką niż małżeństwa niedobre. W przypadku małżeństw o niskiej jakości związku, rozłąka może prowadzić do rozpadu więzi na skutek emocjonalnego oddalania się partnerów, angażowania się w związki uboczne, co zostało pokrótce zaprezentowane w charakterystyce rodzin, które rozpadły się.

Transnarodowość jako perspektywa badań konsekwencji mobilności przestrzennej

Zarysowane przykłady rodzinnych doświadczeń oraz ich percepcji wyraźnie wskazują, że migracja współmałżonków i rodziców nie w każdej rodzinie stanowi czynnik dezorganizujący życie rodzinne (w prezentowanej grupie – prawie w 56% rodzin). W niektórych poznanych przeze mnie rodzinach bywa nawet odwrotnie – pomaga w renowacji relacji i więzi. Pozwala uniknąć na-

⁶ M. Plopa: *Jakość małżeńska i poczucie sensu życia w małżeństwach marynar-skich*. W: T. Rostowska, J. Rostowski, I. Janicka (red.): *Psychospołeczne aspekty rozwoju człowieka*. Łódź 1997, UŁ.

⁷ C. Bryant, R. Conger, J. Meahan: *The influence of in-laws on change in marital success*. “Journal of Marriage and The Family” 2001, No. 63.

pięć, które występowały w niektórych rodzinach przed wyjazdem, zwłaszcza w związku z trudnościami materialnymi.

Elastyczność form życia rodzinnego oraz – w wielu przypadkach – refleksyjny sposób ich interpretacji przez wszystkich członków omawianych rodzin buduje wewnętrzne zasoby tych rodzin do radzenia sobie z ich własną sytuacją. Rodziny te potrafią stworzyć indywidualną strategię postępowania, która przyczynia się do jej trwania jako wspólnoty rodzinnej. Coraz częściej rodziny te określa się jako transnarodowe.

Pojęcia migracji transnarodowych (*transnational migration*) oraz transmigranta (*transmigrant*) pojawiły się w latach 90. jako odpowiedź na międzynarodowe cyrkulacje nie tylko osób, ale też ich działań. Perspektywa ta reprezentowana jest w Polsce dość rzadko⁸, ale jeśli uważnie przyjrzymy się źródłom historycznym, to taki – transnarodowy kontekst – można zauważyć już w analizach doświadczeń migracyjnych z XIX, a zwłaszcza początkowych dekad XX wieku, na przykład w pracach Floriana Znanieckiego⁹, Krystyny Dudy-Dziewierz¹⁰. Także współcześnie dostrzeżono, że ukształtowała się transnarodowa przestrzeń społeczna (*transnational social space*)¹¹, na którą składają się podtrzymywane więzi o charakterze społecznym i symbolicznym. Zdaniem Thomasa Faista¹², pojęcia takie jak ponadnarodowa przestrzeń społeczna (*transnational social spaces*), międzynarodowe obszary społeczne (*transnational social fields*) lub ponadnarodowe formacje społeczne (*transnational social formations*) odnoszą się do zaistniałych więzi pomiędzy geograficznie mobilnymi osobami, sieciami i organizacjami przebiegającymi poprzez granice wielu państw. W niej mają miejsce także relacje i więzi rodzinne o ponadterytorialnym charakterze – odbywają się one nie w miejscu (*place*), lecz w przestrzeni (*space*).

⁸ Ł. Krzyżowski, S. Urbańska: *Mozaiki przestrzeni międzynarodowych. Teorie – metody – zjawiska*. Kraków 2010, „Nomos”.

⁹ W. Thomas, F. Znaniecki: *Chłop polski w Europie i Ameryce*. Warszawa 1976, LSW.

¹⁰ K. Duda-Dziewierz: *Wieś małopolska a emigracja amerykańska. Studium wsi Babica powiatu rzeszowskiego*. Warszawa – Poznań 1938, Polski Instytut Socjologiczny, Biblioteka Socjologiczna, tom 3.

¹¹ T. Faist: *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Space*. Oxford 2000, Clarendon Press.

¹² T. Faist: *The Transnational Social Spaces of Migration. Working Papers – Center on Migration, Citizenship and Development*. Bielefeld 2006, Comcad.

Transnarodowa perspektywa badań nad rodziną migrancką implikuje sposób analizowania jej doświadczeń. Pozwala pokazać relacje w rodzinie jako kontinuum, mimo „rozdzielenia” członków rodziny na co najmniej dwa państwa. Nowatorski jest tu sposób ujęcia dystansu geograficznego w życiu rozproszonej rodziny. Fizyczna rozłąka nie jest utożsamiana z „zawieszeniem” relacji rodzinnych, co w konsekwencji prowadzi do konkluzji, że rodzina taka nadal stanowi wspólnotę – pomimo rozdzielenia. Siły, które utrzymują ją jako całość są mocniejsze niż siły prawne i fizyczne, które rozdzielają ich członków, zauważa Fernando Herrera Lima¹³, analizując dane dotyczące migrantów z Meksyku przebywających w Nowym Jorku. Rodziny te podtrzymywane są, kontynuuje przywołany autor, przez rozszerzone sieci społeczne, które pozwalają doświadczeniom transnarodowości uformować „płynną ciągłość”, a nie radykalną fragmentaryzację życia na odrębne światy. Rozproszeni członkowie rodziny połączeni są w jednej społecznej przestrzeni dzięki emocjonalnej i finansowej więzi. Utrzymują kontakt poprzez nowoczesne formy komunikacji oraz poprzez okazjonalne fizyczne przemieszczenia pomiędzy krajami wysyłającymi i przyciągającymi. Relacje rodzinne mogą zatem „przezwycięzać” geograficzny dystans, tworząc transnarodowy obszar społeczny (*transnational social field*).

Transnarodowa perspektywa analiz procesów migracyjnych daje możliwość wieloaspektowego i interdyscyplinarnego podejścia badawczo-analitycznego. Ten dynamicznie rozwijający się kierunek prac migratologicznych wynika z dostrzeżenia złożoności procesów migracji. Ich wieloaspektowa, interdyscyplinarna podstawa pozwala ponownie definiować pojęcia przestrzeni społecznych, tożsamości rodzinnej, życia „tu i tam”. Uważam, że stanowi ona znakomitą, nową perspektywę do analiz doświadczeń rodzinnych wynikających z migracji zagranicznych ich dorosłych członków. Perspektywa transnarodowości pomaga zrozumieć i wyjaśnić relacje między społeczno-globalnymi uwarunkowaniami a przebiegiem losów rodzin i poszczególnych jej członków. Być może przyczyni się do częstszego stosowania ujęć interpretacyjnych, które pozwolą wypowiedzieć się samym aktorom migracyjnym i ich rodzinom. Perspektywa ta umożliwi pokazanie złożoności rodziny funkcjonującej „ponad granicami”, która stała się wspólnotą uzgodnienia, a nie wspólnotą przypisaną. Tak więc warto jeszcze raz podkreślić, że geo-

¹³ F. Herrera Lima: *Transnational Families: Institutions of Transnational Social Space, New Transnational Social Spaces*. “International Migration and Transnational Companies in the Early Twenty-first Century”. Ed. L. Pries. Londyn 2001, Routledge.

graficzne oddalenie nie stanowi bariery w utrzymaniu spójności rodziny dla większości z nich.

Rodzina ponad granicami. Zakończenie

Funkcjonowanie omawianych rodzin wskazuje, że migracja wpisuje się w ich życie jako ich – mniej lub bardziej – stały element organizacji życia rodzinnego. Rodziny te wypracowały bowiem takie mechanizmy postępowania, które pozwalają im zgodnie funkcjonować w trakcie rozłąki. Wypracowane sposoby utrzymania rodzin jako wspólnoty wskazują, że przestrzenna rozłąka przyczynia się do tworzenia nowych typów rodzin i nowej tożsamości rodzinnej – rodziny transnarodowej. Rodziny te w związku z jej funkcjonowaniem w społeczeństwie ponowoczesnym traktują jako „rodzinę ponad granicami” tradycyjnie definiowanej rodziny. Jej funkcjonowanie – poprzez tworzenie strategii rodzinnych innych niż w rodzinie tradycyjnej – jest przykładem konieczności rozbudowania perspektywy określania granic życia rodzinnego, form rodzicielstwa i samej rodziny. Jest także przykładem współwystępowania zróżnicowanych form życia osobistego i rodzinnego, w których siły utrzymujące je jako całość są mocniejsze niż siły prawne i fizyczne, które rozdzielają ich członków, zauważa Fernando Herrera Lima¹⁴. Rodziny te podtrzymywane są, kontynuuje przywołany autor, przez rozszerzone sieci społeczne, które pozwalają doświadczeniom transnarodowości uformować „płynną ciągłość”, a nie radykalną fragmentaryzację życia na odrębne światy. Rozproszeni członkowie rodziny połączeni są w jednej społecznej przestrzeni dzięki emocjonalnej i finansowej więzi. Utrzymują kontakt poprzez nowoczesne formy komunikacji oraz poprzez okazjonalne fizyczne przemieszczenia pomiędzy krajami wysyłającymi i przyciągającymi.

Migranci transnarodowi nie rezygnują ze swoich małżeńskich, macierzyńskich i ojcowskich powinności, lecz nadają im nowy wymiar poprzez nowe rozwiązania. Wyjazd nie musi wiązać się z „niepełnością”, a przede wszystkim z przypisywanymi niepełności negatywnymi konsekwencjami.

Transnarodowa perspektywa oceny funkcjonowania rodzin powinna nabrać współcześnie szerszego wymiaru. Pozwala traktować „rodzinę na odległość” jako alternatywną konstrukcję *kulturową* wobec funkcjonalistycznego ujmowania rodziny pełnej. Jej alternatywność wiąże się z potraktowaniem

¹⁴ Tamże.

geograficznej separacji jako jednego ze współczesnych kontekstów funkcjonowania rodziny (ze wszystkimi jej konsekwencjami).

„Rodzicielstwo bez granic” czy też „miłość bez granic” to metaforyczne określenia relacji rodzinnych charakterystycznych dla wielu rodzin rozłączonych przestrzennie. Nie dla wszystkich jednak. Tym bardziej należy zatem wnikliwie rozpoznawać wszystkie aspekty życia tych rodzin, aby działania profilaktyczne bądź wspierające pozwoliły im sprawnie funkcjonować niektórym z nich – oraz nie pozwoliły stygmatyzować tych rodzin, które budują i realizują strategie pozwalające funkcjonować ich rodzinom „ponad granicami”.

Bibliografia

- Bryant C., Conger R., Meahan J.: *The influence of in-laws on change in marital success*. “Journal of Marriage and The Family” 2001, No. 63.
- Danilewicz W.: *Rodzina ponad granicami. Transnarodowe doświadczenia wspólnoty rodzinnej*. Białystok 2010, „Trans Humana”.
- Danilewicz W.: *Migracje jako źródło refleksji i dylematów rodzin rozłączonych przestrzennie*. „Studia Migracyjne” 2012, nr 1.
- Duda-Dziewierz K.: *Wieś małopolska a emigracja amerykańska. Studium wsi Babica powiatu rzeszowskiego*. Warszawa – Poznań 1938, Polski Instytut Socjologiczny, Biblioteka Socjologiczna, tom 3.
- Ehrenreich B., Hochschild Russel A. (red.): *Global Woman: Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy*. New York 2003, Metropolitan Books Henry Holt and Company.
- Faist T.: *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Space*. Oxford 2000, Clarendon Press.
- Faist T.: *The Transnational Social Spaces of Migration, Working Papers – Center on Migration, Citizenship and Development*, Bielefeld, COMCAD, 2006/10.
- Herrera Lima F.: *Transnational Families: Institutions of Transnational Social Space, New Transnational Social Spaces*. “International Migration and Transnational Companies in the Early Twenty-first Century”. Ed. L. Pries. Londyn 2001, Routledge.

- Hondagneu-Sotelo P., Avila E.: *I'm here, but I'm there: the meanings of Latina transnational motherhood*. "Gender and Society" 1977, No. 5.
- Krzyżowski Ł., Urbańska S.: *Mozaiki przestrzeni międzynarodowych. Teorie – metody – zjawiska*. Kraków 2010, „Nomos”.
- Plopa M.: *Jakość małżeńska i poczucie sensu życia w małżeństwach marynarskich*. W: T. Rostowska, J. Rostowski, I. Janicka (red.): *Psychospołeczne aspekty rozwoju człowieka*. Łódź 1997, UŁ.
- Pribilsky J.: *Aprendemos a convivir: conjugal relations, co-parenting and family life among Ecuadorian transnational migrants in New York City and the Ecuadorian Andes*. "Global Networks" 2004, No. 4(3).
- Sorensen N.: *Transnational Family Life across the Atlantic: The experience of Colombian and Dominican migrants in Europe*. http://www.nias.knaw.nl/en/news_forthcoming_activities/lutz/new_3/sorensen.pdf (15.03.2009).
- Thomas W., Znaniecki F.: *Chłop polski w Europie i Ameryce*. Warszawa 1976, LSW.

What 'family beyond borders' signifies

Summary

What the authoress suggests in this study is viewing the phenomenon of foreign migrations, especially the experiences of families which result from them, in a definitely broader way than it takes place in many analyses, particularly in the field of pedagogy. This view is an effect of applying a transnational perspective in interpreting foreign migrations. Such a scientific – analytical approach allows for abandoning the one-sided, negative judgment of the consequences of the family separation caused by foreign migration of its members. This perspective shows negative effects of family separation but also shows the family as a community which functions beyond state borders and beyond the current approaches.

The presented research explored family and individual experiences resulting from foreign migration of partners and parents. The study mainly aimed at recognizing family experiences caused by separation due to emigration and at familiarization with the factors which enhance maintaining the family as a community or the factors which bring about its breakdown.

Translated by Agata Cieniałą